

SLOVENSKA DRAMATIKA PO 2. SVETOVNI VOJNI

Po 2. svetovni vojni so dobri pogoji za razvoj dramatike, veliko je poetičnih dram (npr. Smole, Jančar, Strniša, Zajc, Mrak, ...). Predvsem je tu potrebno omeniti Dominika Smoleta, ki se je rodil v Ljubljani. Preživel je kot svobodni umetnik in imel tudi težave z oblastjo. Njegova dela so npr. Črni dnevi in beli dan (roman), Krst pri Savici (drama) in Antigona (poetična drama), ki jemlje snov iz tebenskega mita. Slog drame je že intimističen, pojavljajo se tudi začetki postmodernizma. Od klasične tragedije se razlikuje po dramskem trikotniku – tu ni antagonist in protagonist, ki bi tvorila zaplet in vrh drame, junaki so prevrednoteni, npr. Kreon ne ve, ali bo vladal s tulipanom ali z mečem, Teirezias govori, kar je vseč oblasti, Ismena izda Antigono in je neodločna, Hajmon blati Antigono in je ženskar, ...

Po 2. svetovni vojni je bil dejaven dramatik tudi Drago Jančar, ki se je rodil v Mariboru in je tam tudi študiral (pravo). Zaradi širjenja sovražne kulture je bil zaprt, a je bil predčasno izpuščen in poslan na služenje vojaškega roka v Srbijo. Ko je končal, se je zopet zaposlil pri Večeru, vendar je kmalu dal odpoved. Danes je urednik Slovenske matice. Njegova najbolj znana dela so Katarina, pav in jezuit (roman), Halstadt (drama) in Veliki briljantni valček (groteskna drama iz 3 dejanj), v katerem se že kažejo prvine postmodernizma. Dogaja se v psihiatrični bolnišnici, kjer se znajde osrednji lik Simon. Zaprt je bil, ker je nasprotoval sistemu, v bolnišnici naj bi ga razosebili, itd.

ROMAN IN POVEST V VERZIH

Roman je najdaljša pripovedna vrsta (nad 50 strani v vezani besedi). Poznamo več vrst romanov (dnevniški, v pismih, kronikalni, zgodovinski, vojni, ljubezenski, ...). Viteški romani v srednjem veku – bretonski ciklo o Gralu, Tristan in Izolda. Začetek sodobnega romana se začne s Cervantesovim Don Kihotom v renesansi (1504-1509). Izide v dveh delih in se vsebinsko norčuje iz viteštva ter srednjeveških idealov. Pri nas se razvoj romana začne leta 1866 z Jurčičevim Desetim bratom.

Povest v verzih je pripovedna vrsta, ki pa je za razliko od romana napisana v vezani besedi. Primer tega je npr. ep, ki se začne že v antičnem času (babilonska književnost – ep o Gilgamešu) in nadaljuje skozi srednji vek (viteške pesnitve o svetem Gralu, pesem o Rolandu, ...) ter se umakne romanu. Slovenci imamo ep le pogojno – Prešernov Krst pri Savici, saj ta ne zadošča popolnoma stroгим kriterijem za ep (Črtomir se spreobrne in ni več junak.)

SREDNJI VEK V EVROPI IN PRI NAS

Srednji vek je bil zelo zaznamovan s krščansko ideologijo, ki je vplivala tudi na književnost in umetnost. Značilna literarna dela za ta čas so bili pasijoni, moralitete, mirakliji, misteriji in prevodi Biblije. Največ je religioznih del, a pojavlja se tudi posvetna literatura, bolj v plemiškem okolju – trubadurska lirika (ljubezenska, potujoči vitezi pojejo damam), vagantska lirika (Carmina Burana, popotna poezija), viteški romani (Tristan in Izolda). Evropsko književnost je v tem času najbolj zaznamoval Dante Alighieri. Rojen je bil v vplivni florentinski družini. Bil je politično aktiven in je sodeloval v sporih med oblastjo in papežem, zaradi česar je bil leta 1302 izgnan iz Firenc in se nikoli ni vrnil (pokopan v Raveni). Bil je začetnik soneta, njegovo najbolj znano delo pa je Božanska komedija. Vsa njegova dela so zaznamovana s platonsko ljubeznijo do Beatrice. Njegov slog je sladki novi slog, zelo poudarja ljubezen.

Pri nas je v srednjem veku doba pismenstva (vse je v rokopisih). V 9. stoletju se začne slovensko pismenstvo, v 10. stoletju se zapišejo Brižinski spomeniki. Značilni rokopisi so tudi škofjeloški, celovski, stiški rokopis, ... Ti rokopisi že kažejo narečno razcepljenost slovenščine, Brižinski spomeniki še ne. Značilna je tudi folklorna književnost (Lepa Vida in druge balade, romance).

BIVANJSKA PROBLEMATIKA V SLOVENSKI VOJNI POEZIJI

Bivanjska problematika se pojavlja skoraj pri vseh slovenskih povojnih pesmih, vendar ne povsod v enaki obliki, pogledi avtorjev se namreč razlikujejo. Npr. Janez Menart v svoji pesmi Croquis zagovarja filozofijo vztrajanja (vztrajanje v iluziji in v mrzlem, odtujenem svetu – samoironija), Tone Pavček v pesmi Še enkrat glagoli pa je nekoliko bolj optimističen (optimistična filozofija vztrajanja v večnem življenjskem krogotoku), Kajetan Kovič v Psalmu blagruje prvinskost in se odtuji od razuma, ki utesnjuje človeka, Dane Zajc v Velikem črnem biku pride celo do eksistencializma (sodobni svet je izpraznjen in bik ostane sam), Gregor Strniša v Večerni pravljici zaničuje človeški razum in se norčuje iz človeškega sveta, Tomaž Šalamun v svojih Gobicah podira stari svet in gradi novega, kaotičnega.

SOCIALNI REALIZEM

Socialni realizem je literarno obdobje, ki je trajalo od leta 1930 do povojne književnosti. V tem slogu se je bolj poudarjal posameznik, ki predstavlja družbo, ne pa posameznik kot sam po sebi. Pomembna so bila družbena vprašanja, osrednji liki so vzeti iz kmečkega sloja (kot mali ljudje, ki bijejo svoj razredni boj). Značilne so ideje marksizma in proletarske revolucije. Človeška notranjost ni več pomembna, pomemben je njegov položaj v družbi. Za slovenski realizem je značilna močna pokrajinska zaznamovanost, tudi dialekt (Koroško prinaša

Voranc, Bevk in Kosmač Primorsko, Kranjec Prekmurje, ...). Značilna socialnorealistična dela so Vorančevi Samorastniki (npr. Boj na požiralniku) in Kranjčev Režonja na svojem.

ROMANTIKA NA SLOVENSKEM

Romantika pri nas traja v času od leta 1830 do leta 1847. Začne se z izidom Prešernove pesmi Slovo od mladosti, ki je svetožalna pesem. Prešernovo najbolj plodno obdobje je bilo od leta 1828 do 1836, ko je imel hude krize – takrat je napisal Glosa, Sonetje nesreče, ... Njegova znana dela so še Sonetni venec, Pevcu, Zdravljica, Nezakonska mati, Neiztrohnjeno srce, ... To obdobje so zaznamovali tudi razni konflikti, npr. črkarska pravda (spor glede črkopisa med Kopitarjem, Meteljkom in Dajnkom ter Prešernom, Čopom, ...)

NASTANEK SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

Slovenski knjižni jezik utemeljijo protestanti (Trubar, Dalmatin, Krelj, Bohorič), ko izberejo lastnosti in skladenjske oblike. Z izidom Katekizma in Abecednika se je slovenščina pridružila evropskim knjižno kultiviranim jezikom. Trubarjev jezik je za osnovo imel ljubljanski govor s primesmi dolenjščine, Trubar ga je imenoval kranjski. Ta jezik je utrdil še Dalmatin s prevodom Biblije 1584, ki je 200 let pomagal ohranjati enotnost in ugled knjižne slovenščine. V obdobju protireformacije je izšlo zelo malo knjig, protestante se je preganjalo, jezik pa je ohranjal ljubljanski škof Tomaž Hren z izdajo zbirke evangelijev in apostolskih pisem (Evangelia inu listuvi, 1612). V obdobju romantike se SKJ ponovno začne spreminjati, predvsem zaradi ilirističnih idej in predlogov za nove pisave (črkarska pravda). Slovenščina je bila takrat razdeljena na mnogo pokrajinskih različic, ki so jih hoteli poenotiti. SKJ se umiri po koncu črkarske pravde, tudi po zaslugi Bleiweisovih Novic.

SLUŠNI PRENOSNIK

Slušni prenosnik je način sporočanja besedil. Besede sporočamo s fonemi ali glasovi, ki jih je 29. Besedila v slušnem prenosniku so redkokdaj ohranjena in se redkokdaj zapisujejo. Tak način sporočanja se uporablja predvsem v praktično-sporazumevalnih besedilih. Jezik v slušnem prenosniku se razlikuje od tistega v pisnem prenosniku, razlika je v slovnični pravilnosti, kajti pri slušnem prenosniku se mnogo pravil izpusti ali pa se vrivajo narečne posebnosti izgovorjave, itd. Slušni prenosnik ima nekaj lastnosti, ki jih zapisan jezik nima, npr. ton, register, hitrost govora, intonacijo, ...

POMEN BIBLIJE

Biblija je delo starozidovske književnosti. Sestavljata jo Stara zaveza (zapisana okrog 1200 PK v hebrejščini, aramejščini, pripoveduje o prerokih, očakih, o izraelskem ljudstvu, itd.) in Nova zaveza (nastala v prvem stoletju, govori o Kristusovih delih in njegovih apostolih). Vsebina Biblije temelji predvsem na veri, a tudi na zgodovini. V književnosti ima pomen kot literarno delo, saj je v njej mogoče najti mnogo pesniških sredstev in ostalih literarnih figur, npr. v psalmih paralelizme, ponavljanja, v prilikah dvojne formule, antiteze, ...

Biblija ima tudi ogromen pomen v razvoju evropskih jezikov. V času reformacije, ko so jo pričeli prevajati, je omogočila razvoj mnogih jezikov, tudi slovenskega. Pri nas je Biblijo prevedel Jurij Dalmatin leta 1584, kar je utrdilo knjižni jezik še za naslednjih 200 let.

CANKARJEVO PRIPOVEDNIŠTVO

Ivan Cankar je največji slovenski pripovednik. Ne odlikuje ga količina napisanega gradiva, napisal je 24 knjig, a so to kratki romani. Kar ga odlikuje, je njegova zvrstna pestrost – slovenski literaturi je poklonil eseje, romane, črtice, novele, povesti, drame, pesmi, ... Njegova dela so npr. zbirke črtic Vinjete (ki so literarni pogram za odmik od realizma ter uvedbo nove romantike, simbolizma) in Podobe iz sanj (kritika 1. svetovne vojne). Njegovi romani so npr. Na klancu, Martin Kačur, Gospa Judit, ... Njegove povesti so Kralj Matjaž, Hlapec Jernej in njegova pravica. Cankarjev stil je bil zelo razvit, posegal je v mnoge različne stile (impresionizem, naturalizem, novo romantiko, simbolizem, ...), zato ga nihče od naslednikov ni mogel preseči.

SMERI 20. STOLETJA

Literarne smeri 20. stoletja so moderna, ekspresionizem, socialni realizem, modernistična književnost, tudi intimizem in avantgarda ter postmodernizem. Moderna je mešanica različnih stilov – dekadence, simbolizma, nove romantike, impresionizma, naturalizma, itd. V tem obdobju poznamo avtorje kot so Josip Murn Aleksandrov (Pesem o ajdi), Oton Župančič (Duma), Dragotin Kette (Na trgu), Alojz Gradnik (Pisma), Ivan Cankar. Ekspresionizem zaznamujejo Srečko Kosovel (Slutnja smrti), Ivan Pregelj (Matkova Tina), Slavko Grum (Dogodek v mestu Gogi). V socialnem realizmu delujeta Prežihov Voranc (Samorastniki) in Miško Kranjec (Režonja na svojem), v modernistični književnosti Federico Garcia Lorca (Vitezova pesem) in Marcel Proust (Iskanje izgubljenega časa), Albert Camus. Pri nas v avantgardi deluje Tomaž Šalamun (Gobice), v postmodernizmu pa Drago Jančar (Veliki briljantni valček) in Dominik Smole (Antigona).

PESNIŠTVO PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Po drugi svetovni vojni je bila slovenska književnost idejno zaznamovana s poveličevanjem marksizma in delovnih akcij, sodobno misleči ljudje so preganjani in zaprti. Izdaja literature je zelo nadzirana, v 60-ih letih so izdane prve zbirke (npr. Pesmi štirih – Pavček, Menard, Zlobec, Kovič; Požgana trava – Dane Zajc; Svinčene zvezde – Veno Taufer). Takrat se razvije poseben slog, ki mu pravimo intimizem. Pred intimizmom je bila literatura osredotočena na kolektiv in njegovega vodjo, v intimizmu se prepusti tudi občutkom odtujenosti in osamljenosti (bivanjska tematika). Po intimizmu pridemo do avantgarde s Tomažem Šalamunom, tudi do neekspresionizma z Danetom Zajcem.

LJUDSKO SLOVSTVO

Ljudsko slovstvo ali folklorna književnost je predvsem posvetna. Zanj je značilno, da ima anonimnega avtorja in da se širi preko ustnega izročila, zaradi česar nastane več različic iste zgodbe. Lahko je v vezani (ljudska poezija) ali nevezani besedi (bajke). Vse je napisano v preprostem, razumljivem slogu, značilni so narečni izrazi in ljudska števila, pomanjševalnice. Značilno delo ljudskega slovstva je npr. balada, ki je lahko moška (glavni junak je moški, nastopa zla žena, skoraj nič čustev, kruta dejanja) ali pa ženska (glavni lik je ženski, okoliščine so tragične in žalostne, s skoraj nič sočutja pripoveduje o kruti usodi ženske).

SODOBNO SLOVENSKO PRIPOVEDNIŠTVO

Glavni avtorji sodobnega slovenskega pripovedništva so Edvard Kocbek (Črna orhideja), Vitomil Zupan (Menuet za kitaro) in Lojze Kovačič (Prišleki, Otroške stvari). Izid Kocbekove Črne orhideje leta 1951 je bil preobrat v slovenskem pripovedništvu (Kocbek se je uprl književnosti, ki se je prilagajala takratnemu režimu, predvsem z obtožitvijo partizanov v noveli, da so krivi ubijanja, in s postavitvijo Gregorja na lastne odločitve, ne pa pod ukaze partije). Vitomil Zupan je svoj roman Menuet za kitaro že modernistično zastavil (2 dogajalna časa in prostora, preskoki med njima brez napovedi, asociativnost pripovedi). Pripovedništvo Lojzeta Kovačiča je primerljivo z Marcelom Proustom (Iskanje izgubljenega časa). Cilj njegovih romanov je z literaturo obuditi spomin. Nima običajnih modernističnih prvin, ohrani svoj poseben slog, zanj je značilna fragmentarnost (cepljenje besedila na drobce).

EKSPRESIONIZEM V SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI

Ekspressionizem je slogovna smer, ki je polna napetosti in nasprotij, težka ter ritmično zastajajoča. Prevladuje estetika grdega in spor med duhom in telesom. Značilni ekspresionistični avtorji v slovenski književnosti so Srečko Kosovel (sredi svoje pesniške poti – pesem Slutnja, Ekstaza smrti), Ivan Pregelj (novela Matkova Tina) in Slavko Grum (drama Dogodek v mestu Gogi). Ekspresionistični slog se pojavlja tudi pri Danetu Zajcu (Veliki črni bik), ki je sicer povojni pesnik.

SODOBNI JEZIKOVNI PRIROČNIKI

Sodobni jezikovni priročniki so slovar, pravopis in slovnica. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SKKJ) lahko poiščemo pomen besede in kako se jo pravilno zapiše ter izreče (pravopis, pravorečje). V njem so vse besede, ki se jih uporablja v !!KNJIŽNEM!! slovenskem jeziku (ni narečnih besed, itd.). Za tujke moramo pogledati v slovar tujk, za izvor besede gledamo v etimološki slovar, za strokovne izraze z določenega področja gledamo v terminološki slovar. V pravopisu preverimo, kako se besedo pravilno zapiše in izreče, v slovnici pa najdemo slovnična pravila in skladenjske lastnosti slovenskega jezika.

RAZVOJ PISAVE

Slovenski jezik je bil sprva zapisan v pisavi, ki jo imenujemo karolinška minuskula. Z njo so napisani Brižinski spomeniki. Katekizem in Abecednik sta napisana v gotici, Trubar zapise po nasvetu škofa Berberja prestavi v latinico oz. v svojo pisavo trubarico, ki pa je zelo neenotna in pomanjkljiva (neenoten zapis šumnikov, sičnikov, ne loči trdega in mehkega L, neenoten zapis polglasnika). To pisavo so popravljali drugi reformatorji, npr. Krelj, ki je poenotil sporne glasove in izločal germanizme. Kreljeva pisava je uzakonjena leta 1584, ko izide Bohoričeva slovnica Zimske urice (v latinščini), zato se imenuje bohoričica. Leta 1830 se razvije črkarska pravda zaradi sporov o pisavi. Jernej Kopitar podpira Meteljka in Dajnka, ki hočeta uvesti pisavo, ki ima za vsak glas svojo črko (meteljčica, dajnčica). Čop in Prešeren se upirata, Čop objavi v časopisu članek ABC Krieg in prepove meteljčica, dajnčico, ponovno se uveljavi bohoričica do leta 1845, ko privzamemo pisavo gajico, ki šumnike prevzame po staročeški latinici.

MODERNI ROMAN

Moderni roman se precej razlikuje od klasičnega romana. Zаметki se pojavijo že v 19. stoletju s Flaubertovo Gospo Bovary in Zločinom in kaznijo Dostojevskega. Značilna je razcefrana, neenotna zgodba, ni več tekoča kot pri klasičnem romanu. Značilnih je več dogajalnih prostorov in časov, ki se menjajo brez napovedi in preskakujejo po asociacijah. Pripovedovalec ni več avtorialni, temveč personalni (zgodba se pripoveduje skozi

posameznika). Konec romana je odprt in nejasen, velikokrat so prisotne šifre in uganke. Snov, iz katere moderni roman velikokrat črpa vsebino, je nehotni spomin (podzavestno razmišljanje o preteklosti, itd.). Vse manj je prisoten razum, zgodba ni več tako logična. Kot posledica tega se pojavi razpad slovničnega jezika (npr. dolgi stavki brez ločil, velikih začetnic, prazne strani).

PESNIŠKI RAZVOJ SREČKA KOSOVELA

Srečko Kosovel je v svojem življenju ustvarjal v treh slogovnih smereh – impresionizem, ekspresionizem in konstruktivizem. Na začetku svoje pesniške poti je pisal impresionistične pesmi na temo krasa, matere, naroda, smrti. Tej poeziji je pravil baržunasta lirika, hoče jo izdati v zbirki 'Zlati čoln', kar pa mu ne uspe. Kasneje preide na ekspresionistične teme vojne, revolucije in novega sveta. V tej poeziji ima močno poudarjene ritem in druge ekspresionistične prvine (npr. pesem Ekstaza smrti, pesem Slutnja), npr. patetičnost. Nazadnje je pričel ustvarjati v konstruktivističnem slogu. V pesniški zbirki Integrali je uveljavil ta slog, mnoge pesmi so sestavljene iz matematičnih simbolov, formul. Zelo bogato je likovno izražanje, svet razbija na koščke in jih potem združuje v drugo obliko, ki je navidez zelo kaotična, ni estetska, vendar dobi na koncu pomen.

ELIZABETINSKO GLEDALIŠČE IN TEORIJA DRAME, SOFOKLEJEVA TRAGEDIJA

V drugi polovici 16. stoletja vlada v Angliji kraljica Elizabeta, ki ima velik smisel za umetnost, zato Anglija doživi velik kulturni razcvet. Veliko je gledališč, ki so grajena po grškem vzoru, a so skromnejša in bolj miniaturna, bila pa so grajena iz lesa in so hitro pogorela. Elizabetinska doba je zato hitro propadla. Scena ni bila bogata, igrali so še vedno le moški, vendar ni več fenomena deus ex machina, da pride božanstvo in vse razreši.

Sofoklejeva tragedija je podobna, le da je v njej prisoten deus ex machina, gledališča so večja, igralci pa nosijo maske, bolj je poudarjena vloga mimike in govornišva, pomagali so si tudi s hoduljami in oblečeni so bili v toge. V času Sofoklesa so prirejali gledališka tekmovanja (agone).

PESNIŠTVO MODERNE

V obdobju moderne delujejo pesniki Dragotin Kette, Josip Murn Aleksandrov, Oton Župančič, v enakem stilu pa je pozneje pisal še Alojz Gradnik. Dragotin Kette je bil v svoji poeziji precej tradicionalen, ni maral novosti, zato je pisal romantično, razmišljujočo poezijo, saj je bil tudi platonsko zaljubljen. Josip Murn Aleksandrov je pisal poezijo, v kateri se kaže občutek tujstva in osamljenosti, je pa izmed vseh pesnikov moderne najbolj pristen in zvest svojim občutkom, njegova poezija je vez med klasično in moderno poezijo. Za pesmi Otona Župančiča je značilen vitalizem (veselje do življenja), pisal je tudi domovinske pesmi (Duma). Alojz Gradnik je imel bolj zastajajoč stil in težak ritem.

LIRIKA V ROMANTIKI

Lirika je bila v romantičnem obdobju zelo razvita, saj je večina avtorjev na ta način izpovedovala svoja čustva. Značilni avtorji so Goethe (Popotnikova nočna pesem), Byron (Samota, Slovo), Lermontov (Jadro), Heine (Lorelei). Skupne značilnosti romantične lirike so svetožalje, svetobolje, zatekanje v naravo, otožnost, povzdigovanje preprostega življenja, panteističen pogled na svet, razkošni opisi narave, plemenitost. Osrednji liki so sposobni, nadarjeni, čustveni, vendar se v resničnem svetu ne najdejo in se počutijo ujete. Včasih skušajo ubežati razumu, včasih pa se vdajo v usodo (fatalizem).

Pri nas je največji romantični avtor France Prešeren.

EVROPSKA ROMANTIKA

(glej zgornje vprašanje – značilnosti romantične književnosti) Obdobje, ki se pojavi začetek 19. stoletja. Spodbudijo ga mnogi upori in vstaje (Poljska, Rusija, pomlad narodov – marčna revolucija). Absolutistični in zatirajoči režimi privedejo pesnike v svetobolje in fatalizem. Avtorji so Goethe, ki je napisal pisemski roman Trpljenje mladega Wertherja in dramo Faust; Byron, ki je napisal pesnitev Romanje grofiča Harolda (literariziran potopis); Puškin, ki je napisal roman v verzih Jevgenij Onjegin.

KOMEDIJA, PRVINE KOMIČNOSTI

Komedija je dramska zvrst, ki se je pričela razvijati že v antiki vzporedno s tragedijo. Za agone (gledališka tekmovanja) so morali pisci dram napisati tri tragedije in satiro, v kateri so komične prvine. Komedija ima za razliko od tragedije srečen konec, je bolj preprosta in nima globljega katarzičnega pomena, ima namen zabavati občinstvo. Komika, ki nastopa, je lahko značajska (smeši značaj likov), telesna (zabava s pomočjo telesnih lastnosti likov), situacijska (smešen je položaj, v katerem se znajdejo liki), besedna (smešen je način govorjenja likov) ali pa komika nravi (smeši celoten družbeni razred s stereotipnim posameznikom).

RAZSVETLJENSTVO NA SLOVENSKEM

Razsvetljenje je obdobje, ki traja v drugi polovici 18. stoletja. V tem času Slovenci dobimo posvetno literaturo, ker smo se osvobodili verskih spon in dali poudarek na razum ter svobodo človeka. Takrat se začne izoblikovanje narodne zavesti, kar so omogočile tudi reforme Marije Terezije in Jožefa II. Pod vladavino Napoleona postane slovenščina sprejet jezik, za kar je poskrbel Vodnik kot šolski minister. Pomembni razsvetljenci so bili Vodnik (pesnik, urednik Ljubljanskih novic), Zois (mecen, ima veliko knjižnico), Pohlin (Kranjska gramatika) in Linhart (prvi dramatik, postavil temelje slovenski dramatik – Županova Micka, Matiček se ženi).

POLOŽAJ SLOVENSKEGA JEZIKA V PRVI POLOVICI 19. STOLETJA

V tem času se prične poglobljeno razmišljanje o podobi slovenskega knjižnega jezika. Mnogo je sporov, pri katerih se moramo odločiti, npr. črkarska pravda (odločamo se za pisavo, ki jo bomo uporabljali), ideja Zedinjene Slovenije (odločamo se, če bomo ostali Kranjci, Dolenjci, itd. ali pa bomo Slovenci), ideja ilirizma (združitve z južnimi Slovani – bomo ohranili svoj jezik ali sprejeli mešanega, skupnega?), poenotenje SKJ (nove slovnične oblike v Janežičevi šolski slovnici: zdraviga = zdravega, z jelenam = z jelenom, itd.). V tem času Vodnik izda prvo slovnico v slovenščini (Gramatika za prve šole), Kopitar pa je napisal prvo znanstveno slovnico (Slovnica slovenskega jezika na Kranjskem), zato se šteje za prvega jezikoslovca na Slovenskem.

KRATKA PRIPOVED OD REALIZMA DO EKSPRESIONIZMA

V obdobju realizma pri nas v drugi polovici 19. stoletja se je izmed vseh literarnih zvrsti najbolj razvilo pripovedništvo. V realizmu ga zastopajo Ivan Tavčar, Janko Kersnik, Fran Levstik, Josip Jurčič (Deseti brat 1866, prvi slovenski roman). Najbolj realistična kratka pripoved je v realizmu delo Janka Kersnika Kmetske slike, zbirki kratkih pripovedi, kjer je poudarjen objektivni pogled na svet. V obdobju moderne ustvarja Cankar in izda zbirke črtic (Podobe iz sanj, Vinjete), ki pa so bolj izpovedne kot pripovedne, ter povest Hlapec Jernej in njegova pravica (nastala kot agitacijska brošura). V ekspresionizmu je predstavnik kratke pripovedi Ivan Pregelj s svojo novelo Matkova Tina.

KNJIŽEVNOST MODERNE

V moderni se v književnosti razvijejo različni slogi – impresionizem, dekadenca, simbolizem, nova romantika, realizem, naturalizem, ... V naši književnosti dekadence ni, ker smo prerevni, da bi razvili ta slog. Glavni avtorji tega obdobja so Kette, Cankar, Župančič in Murn, sopotniki so še Zofka Kveder, Fran Milčinski, itd. V tem obdobju se razvijejo vse tri književne zvrsti – pripovedništvo s Cankarjem, pesništvo s Kettejem, Murnom, Cankarjem, Župančičem, dramatika s Cankarjem (Hlapci, Za narodov blagor) in Župančičem (Veronika Deseniška, Noč na verne duše). Obdobje se začne s Cankarjevo Erotiko (pesniška zbirka) in Župančičevo Čašo opojnosti (pesniška zbirka) 1899, konča pa 1918 s Cankarjevo smrtjo.

DRAMATIKA MODERNE

Pred moderno dramatika ni bila razvita, Slovenci smo imeli le polizvirna dela, ki jih je v obdobju razsvetljenstva zapisal Anton Tomaž Linhart (Županova Micka in Matiček se ženi sta priredbi in se zgledujeta po evropskih delih (Figarova svatba)). V realizmu sta v dramatik ustvarjala Levstik in Jurčič (tragedija Tugomer), Levstik je pisal tudi burko. V obdobju moderne sta dramatik razvila Župančič (s poskusom tragedije Veronika Deseniška) in Cankar (Hlapci, Za narodov blagor, Lepa Vida, Pohujšanje v dolini šentflorjanski). Problem pred moderno je bil slovenski jezik, za katerega niso vedeli, če se bo prijel, za tragedijo tudi nismo imeli zgodovinsko izpričane snovi (kot npr. Antigona).

POVEST IN ROMAN V SLOVENSKEM REALIZMU

(glej vprašanje Kratka pripoved od realizma do ekspresionizma) V realizmu se naše pripovedništvo najbolj razvije izmed vseh zvrsti. Dobimo prvi slovenski roman Deseti brat Josipa Jurčiča leta 1866. Drugi realistični ustvarjalci so še Janko Kersnik (kratke pripovedi v zbirki Kmetske slike) in Ivan Tavčar (Visoška kronika, Cvetje v jeseni). Fran Levstik v svojem Popotovanju od Litije do Čateža predstavi literarni program, v katerem spodbuja razvoj pripovedništva in izpostavi problem romana (ki ne more uspešno nastati, ker imamo premalo meščanstva).

ANTIČNI EP

Antični ep je epska pripovedna vrsta, ki je pisana v vezani besedi. Značilen je za stare civilizacije na območju Bližnjega Vzhoda (ep o Gilgamešu) in za Staro Grčijo (Homerjeva Iliada in Odiseja). Je daljša pesnitev, ki jemlje vsebino iz mitologije in tudi iz zgodovine, opeva junaška dejanja osrednjih junakov. V večini primerov se antični ep ukvarja z visokimi vprašanji bivanja (npr. ep o Gilgamešu o nesmrtnosti in smrti; Iliada o minljivosti) in z drugimi vrednotami (Odiseja – iskanje doma (Odisej potuje domov), iskanje očeta (Telemah

išče Odiseja), motivi zvestobe (Penelopa zvesto čaka Odiseja). Slovenci nimamo velikega junaškega epa, pogojno ima to vlogo Prešernov Krst pri Savici, ki jemlje iz mitologije in zgodovinsko izpričane snovi (boj med kristjani in pogani), vendar pa osrednji lik ni vedno junak, saj se na koncu odvrne od svojega prvotnega prepričanja.

RENEŠANČNA KNJIŽEVNOST

V renesansi se spremeni pogled na svet – ni več tako religiozen, razum ima odločujočo vlogo. Junaki niso več idealizirani, odloča posameznik in ne bog, reakcije so bolj spontane, značilna je plemenitost. Avtorji renesančne književnosti so William Shakespeare (dramatika, soneti), Giovanni Bocaccio (pripovedništvo, cikel novel Dekameron), Francesco Petrarca (lirika).